

Arkeologisk schaktningsövervakning

ULVSHYTTAN

vid schaktning för fiber inom hyttområde L2000:8308 i Silvbergs
socken, Sätters kommun, Dalarnas län
2022

Arkivrapport dnr 206/21

Lee Widegren Lundin

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Fastighetskartan: © Lantmäteriet.

Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

Dalarnas museum, Falun, 2022

Sammanfattning

Dalarnas museum har genomfört en arkeologisk schaktningsövervakning inom Ulvshyttans hyttområde (L2000:8303). Anledningen till schaktningsövervakningen var schaktning för optiskt fibernät som gick genom hyttlämningen. Schakten löpte längs med en brukningsväg och innehöll främst utfyllnadsmassor av slaggkross och skrotsten blandad med grusig sand. Bitvis fanns inslag av tegel, gjutna slaggstenar och järnsrot. Inga konstruktioner eller anläggningar påträffades. Inga vidare åtgärder bedömdes nödvändiga.

Inledning

I juni och juli 2022 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk schaktningsövervakning i Ulvshyttan, Silvbergs socken, Sätters kommun, se bilaga 1. Anledningen var att Anläggning & Kabel Entreprenad i Malmö AB på uppdrag av Sätters kommun skulle genomföra schaktningsarbeten för utbyggnation av optiskt fibernät. Beslut fattades av länsstyrelsen i Dalarnas län, dnr 431-17298-2021. Beställare var Sätters kommun.

Kulturmiljö

Fornlämning L2000:8308 utgörs av hyttområdet Ulvshyttan. Hyttan ligger vid Lilla Ulvsjöns sydvästra strand där terrängen består av ett numera reglerat vattendrag mellan Lilla Ulvsjön och Gyllingen som rinner öster om Uvberget. Däremellan finns Hyttdammen. I närområdet finns lämningar av gruvområden, gruvhål och kalkbrott. Hyttområdet består enligt Kulturmiljöregistret (KMR) av en hyttruin, en rostugnsruin, en kolhusruin, två slaggvarp, en byggnad, en hyttlämning, en fördämningsvall och ett kalkbrott. På 1640-talet anlade landshövding Petter Kruse en masugn av fransk typ. Tidigare har det funnits ett hammarverk på området (Hillerström 1973). Platsen lämnades öde i början av 1700-talet. På grund av brist på träkol förbjuder Bergskollegiet hytt drift och verksamheten återupptogs inte på platsen förrän i slutet av 1700-talet. Fram till 1832 rostades malmen i gropar. Nuvarande byggnader och ruiner är från 1832–96. Hytt driften lades ned 1939 (KMR, Erdenius 1989 och Sahlin 1904). Slagg fanns spritt inom hela hyttområdet på båda sidor om ån. Området mellan hyttan och norra udden kallas för "Slaggen".

Syfte

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera den/de fornlämningar som framkom vid schaktningen.

Metod och genomförande

Schakten grävdes ut med en grusväg som passerar förbi bland annat ruiner av kolhus, hytta och rostugn, bilaga 3. Vägen gick sedan norrut nedför en

sluttning och längs med vattendraget som kommer från Hyttedammen i syd och rinner ut i Lilla Ulvsjön åt norr. Schakten grävdes av grävmaskin utrustad med kabelskopa. Schakten grävdes etappvis. En arkeolog dokumenterade schakten när respektive schakt var grävt till botten och innan ledningar och sand lades ned. Schakten och deras innehåll beskrevs skriftligt, fotograferades och mättes in med RTK.

Resultat

En sträcka på intill 400 meter schaktades i brukningsvägen i N-S riktning, figur 3 bilaga 1. Schakten var 0,5–0,7 meter breda och 0,6–0,8 meter djupa. Vid ett ställe var schakt 3 1–2 meter brett och 1,5 meter djupt. Schakten redogörs i detalj i bilaga 2. I schakten norr om hyttan (schakt 1, 3, 4) bestod innehållet i marken främst av omrörda jordmassor med rikligt innehåll av slaggkross, men även av större stenkross och tegel. Järnskrot fanns spritt i marken. I vägen fanns främst vägfyllning av grus, delvis blandat med slagg. Bitvis förekom bland annat gjutna slaggstenar, skikt av gul och röd mull (malmsylta?), samt en sträcka med högre innehåll av tegel. I schakt 2 som passerade hyttan fanns främst sot- och kollager med silt och slagg till mörk sandig matjord med sten, grus, slagg och enstaka tegel, även skrotsten. Söder om hyttan fanns främst grusig gråbrun matjord med bitvis inslag av kol. Söder om hyttområdet förekom mer sentida material och matjord. Ingen orörd och naturlig mark påträffades. Dock påträffades inga säkra kontexter eller konstruktion som gick att koppla till en särskild anläggning eller aktivitet. Inga fynd togs till vara.

Slutsatser och utvärdering

Sannolikt utgör innehållet i schakten restmaterial från hyttan som använts sekundärt som utfyllnad och utjämning för vägen. Det fanns inget som säkert såg ut att utgöra en primär deposition från tiden för hyttans verksamhet. Inga vidare åtgärder bedömdes nödvändiga inom ramen för det här arbetsföretaget.

Referenser

- Erdenius, Å. et. al. 1989. *Berättelser från Ulfshytte bruk*. Silvbergs hembygdsförening.
- Hillerström, G. 1973. *Hyttor, hammarsmedjor och kvarnar i Siloberg*.
- Sahlin, C. 1904. *Grängshammars och Ulfshyttans bruksegendom anteckningar*.

Arkiv

KMR, Fornsök, <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-17298-2021
Fornreg, uppdragsnummer:	202200737
Socken:	Silvberg
Fornreg, lämningsnummer:	L2000:8308
Fastighet:	Ulvshyttan 7:17
Koordinater, mitten:	N 6685848
(SWEREF99 TM)	E 520628
Höjd (RH 2000):	169-193,5 m.ö.h.
Inmätning:	RTK
Utförandetid:	juni-juli 2022
Schaktlängd:	cirka 400 meter
DM projektnummer:	1818
DM diarienummer:	206/21
DM foto accessionsnr:	DM ARK1818
Arkeologisk personal:	Lee Widegren Lundin, David Fahlberg
Projektansvarig:	Lee Widegren Lundin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

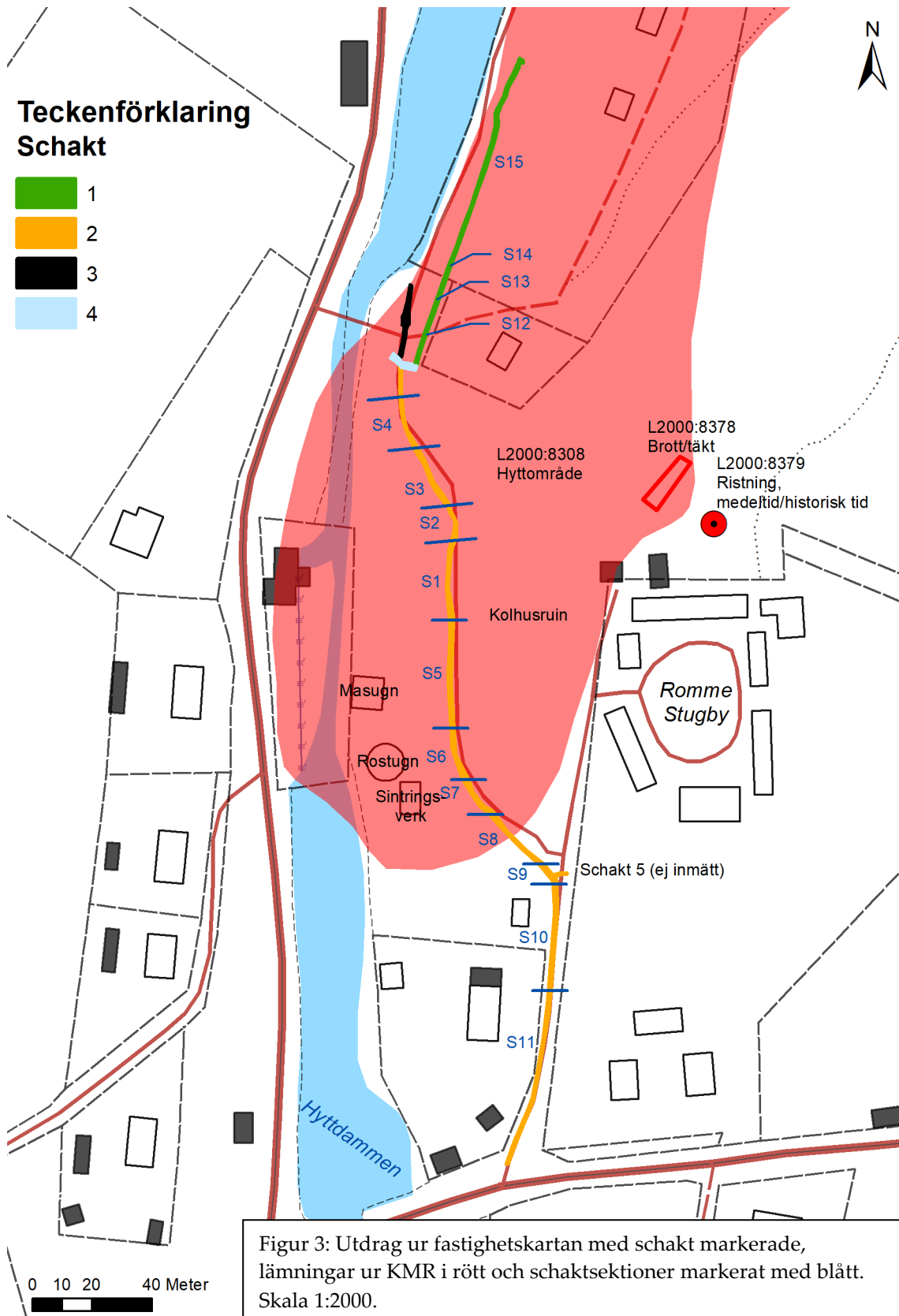
1. Kartor
2. Schaktbeskrivningar
3. Foton

Bilaga 1 Kartor

Figur 1: Karta över Dalarna med Ulvshyttan markerat.

Figur 2, ovan till höger: Utdrag ur terrängkartan med undersökningsplatsen i Ulvshyttan markerad med blå cirkel.

Bilaga 2 Schaktbeskrivningar

Schakt 1

0,6–0,7 m br. 0,6–0,7 m dj.

Grävt i Ö kanten av en flack grusväg. S änden av schaktet startar i botten av en sluttning. Den generella lagerföljden i S halvan av schaktet bestod av 0,2 m mylla/jord ovanpå 0,4 m utfyllnad av järnslag som fortsätter i botten. Det förekom många järnföremål i slagguttyllningen i S delen av schaktet. Ca 10 m norrut från S änden av schaktet, vid N kanten av en infart, fanns en nedgrävd ledning i sand. N halvan av schaktet innehöll svartgrå utfyllning av grusig silt från toppen till botten med rikligt inslag av gjuten slaggsten. Slaggbitar 0,05–0,3 m st. Bitvis väggrus i toppen sista 10 m i N änden. Generellt större delar av gjuten slaggsten som dominerade i N halvan och mindre slaggkross dominerade i S halvan. Det var en stor spridning på slaggstorlek i schaktet.

Sektion 12

Vid infart till stuga, sträcka ca 6 m:

1. 0,15 m väggrus i svartgrå lera
2. 0,15 m stenig sand
3. 0,05 m mörkgrå sandigt grus, bitvis med tegelkross
4. 0,15 m grågrön "sand" (?)
5. 0,2 m slaggkross som fortsätter i botten

Sektion 13

Sträcka, ca 2 m:

1. 0,1 m mörkbrun mylla
2. 0,2 m gul mull
3. 0,05 m grå kompakt material, ej lera/sand
4. 0,05–0,1 m röd mull
5. 0,3 m slagguttyllning, även i botten

Sektion 14

Innehållet mörkare än S delen av schakt 1 och jordblandat med tegel och slagg. Ingen

struktur med teglet. Fanns både tak- och väggtegel.

1. 0,3 m slagg och tegelblandning med inslag av jord
2. 0,3 m slagguttyllning, även i botten

Sektion 15

Resten av schaktet norrut, med skiftande tjocklek:

1. 0,35 m påförd gröngrå grusig silt. Det finns stor mängd stora slaggbitar och lite sten och eldpåverkad sten
 2. 0,1 m svart sotig grusig silt
 3. 0,2 m slagguttyllning, även i botten
-

Schakt 2

0,5–0,7 m br. Ca 0,6–0,7 m dj.

Dokumentationen gjordes av den V schaktväggen då den Ö hade mer störningar från vägen.

Sektion 1

1. 0,15–0,35 m matjord
2. 0,2 m utjämningslager av orange sand
3. 0,2–0,35 m svart sot- och kollager med silt och slagg. Ej bottengrävt i S.
4. Orange sand endast i botten i V.

Sektion 2

1. 0,2 m modernt bärlager, grått grus
2. 0,35 m svart sot- och kollager med silt och slagg. Mot botten mer av småstensinblandning. Forts. nedåt.

Sektion 3

1. 0,2–0,5 m modernt bärlager av grått grus
2. 0,05 (Ö) - 0,1 m (V) svart sot- och kollager med silt och slagg, även i botten

Sektion 4

1. 0,15 m vegetationslager m. rötter
2. 0,5 m sandig, mörk matjord med sten, grus, slagg samt enstaka tegelbitar, forts. nedåt.

N om sektion 4 fanns moderna lager fram till N änden av schaktet.

Sektion 5

1. 0,2 m vegetationslager med rötter
2. 0,5 m lager av skrotsten och sotig matjord. Stenarna mellan 0,02–1,5 m st. I lagret fanns även modernt material. Lagret forts. nedåt.

Sektion 6

1. 0,4 m bärlager av grått grus.
2. 0,15–0,25 m mörkt sotigt matjordslager med enstaka slagg, forts. nedåt.

Sektion 7

Som S6 men (2) består istället av brun sand med tegelkross och enstaka slaggkross.

Sektion 8

1. 0,15 m vegetationslager
2. 0,11 m grusig gråbrun matjord
3. 0,13 m mörk, brun matjord med kol
4. 0,14 m naturlig rödbrun sand

Sektion 9

Bitvis fanns störningar med modernt fyllnadsmaterial av grus

1. 0,1 m vegetationslager
2. 0,5 m mörkbrun, homogen matjord, forts. nedåt.

Sektion 10

Från änden av S9 och söderut fanns utfyllnad av röd sand i ca 7 meter. Därefter utfyllnader i flera lager av omrört äldre och nyare material i ca 25 meter.

Sektion 11

Ca 75 m från änden av S10 t.o.m. korsningen fanns endast matjord under ett vegetationslager av varierande tjocklek.

Schakt 3

1–2 m br i toppen. 0,6–1,5 m dj.

Sträcka 7 m N om schaktet mot vattnet igenlagt vid dokumentation schakt p.g.a. inrinnande vatten, ej inmätt. I markplan syntes brun, grusig jord med riklig mängd slagg och tegelkross.

Schaktet innehöll omrörd brun jord med rikligt inslag av slaggkross, stenkross (0,05–0,35 m st stenar) och tegelkross. Mer stenkross förekom i delen av schaktet där det var som djupast och bredast, intill väg till brofäste. Plast förekom 0,6 m ned mitt i schaktet, N om den bredaste delen. S om där schaktet var som bredast låg marknivån högre.

0,8 m dj i S delen över grusväg till tidigare brofäste. Inte påtagligt med slagg. I grusvägen, 2 m sträcka:

1. 0,2 m sand
2. 0,6 m mörkt, grått grus blandat med stenkross och tegelkross.

S därom endast svart jordigt grus med sten, tegelkross och lite slagg. Järnskrot fanns i spritt i schakt 3 och 4.

Schakt 4

1–2 m br. 0,7–0,8 m dj.

Grävt tvärs över grusväg för skåp V om vägen. Tidigare stolpe direkt S om nya skåpet. Inga distinkta lager. Innehöll omrörd och matjordsblandad slaggutfyllning i V delen. Under vägen vägfyll och grus blandat med slaggutfyllning i botten. Järnskrot fanns i spritt i schakt 3 och 4.

Schakt 5

0,5–0,7 m br. Ca 0,6–0,7 m dj.

Stickschakt åt Ö i korsning i änden av S9. 14,5 meter åt NÖ-Ö över grusvägen in på tomt. Hela schaktet innehöll moderna fyllnader med blandat recent och äldre material.

Bilaga 3 Foton

Figur 1: Översikt hyttbyggnader före schaktning. Schaktning skulle komma att ske utmed grusvägen. Från vänster syns sintringsverket, rostugnen och masugnen. Foto från sydöst. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 2: Schakten innehöll främst utfyllnadsmassor med slagg, skrotsten och grus. Här från södra änden av schakt 1, från syd. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 3: Kolhusruin öster om grusvägen där schakt skulle komma att grävas, från syd. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 4: Sotfärgade skrotstensmassor i schakt 2 mellan masugnen och kolhusruinen, från öst. Foto: David Fahlberg.